

Kijken kun je leren

Saskia van der Linden

U bent opgegroeid met televisie, kijkt al jaren naar het journaal. U weet hoe u met het medium moet omgaan. Toch? Een paar voorbeelden: Een nieuwsitem over de boerka met dezelfde beelden die het afgelopen jaar vijf keer eerder getoond zijn. Allemaal vrouwen in boerka. En hoeveel kom je er in het echte leven tegen? Of dat item over het Libanon-Israël-conflict 2006. De foto's uit Libanon zijn gemanipuleerd. Steeds is de zelfde man in beeld en steeds treurt hij over een dood kind of redt hij een kindje uit de puinhopen.

Nieuws over wat er niet gebeurt: 'De verwachte verkeersdrukte na de zomervakantie is uitgebleven' of de steeds herhaalde mededeling van burgemeester Cohen dat er bij Amsterdam Sail 2006 geen aanslag was gepleegd en er ook geen direct gevaar dreigde. Verkiezingsnieuws de hele dag: verbaal geweld en fysiek taalgebruik rolt over het beeld. Onder druk van de microfoon doen politici dwaze uitspraken die ze later weer terug moeten nemen. Er wordt gebeld en ge-sms-t en er is niets meer aan de hand. Er is dus niets gebeurd, maar de kranten stonden er vol van. Wat is er eerst: het nieuws of het nieuwsbericht? Journalisten willen scoren, politici willen aandacht en wij willen alleen 'hot' nieuws. Weet u hoe u met dat u toch bekende medium tv om moet gaan? Lees dan *Het zijn net mensen* van Joris Luyendijk. Zijn zoektocht naar goede journalistiek, objectieve verslaggeving spreekt boekdelen. Ik wed dat u, na het lezen van dit boek, de krant anders leest. Net zoals de deelnemers van de conferentie *Kijken kun je leren* nu ongetwijfeld anders naar de media kijken.

Conferentie

Op 16 november organiseerde SLO een conferentie *Kijken kun je leren*. In de maand november al de tweede conferentie over dit onderwerp. Want media-educatie, mediawijsheid, visuele geletterdheid, misschien is het u ontgaan, gaat allemaal over hetzelfde en het krijgt de laatste jaren meer en meer aandacht. Dat was ook de bedoeling van het in 2000 met subsidie gestarte Platform Media-educatie. In zijn rapport *Mediawijsheid, de ontwikkeling naar nieuw burgerschap* van december 2005 verbreedde de Raad voor Cultuur het begrip naar mediawijsheid. Visuele geletterdheid betreft het leren lezen, analyseren en interpreteren van beelden. Dit geletterd leren kijken heeft zowel tot doel leerlingen op te voeden tot kritische media-consumenten als het plezier beleven

in het kijken naar beelden, het ervaren van de magie en schoonheid ervan. En hier zijn we als ckv-docenten weer op bekend gebied. We kunnen zuchten en zweten en bijna bezwijken onder de last van alles waar het onderwijs aan moet voldoen, maar als er één taak essentieel is, dan deze. U heeft deze conferentie wellicht niet bijgewoond, maar u kunt wel het boekje van Luyendijk lezen en de verwijzingen in het kader op einde van dit artikel raadplegen.

Wereldbekende foto's

Anneke Smelik, hoogleraar Visuele Cultuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen en regelmatig te horen op andere conferenties, opende de dag. Daarna volgde de video *Looking for an Icon*, een indrukwekkende film waarin documentairemakers Maaike Krijgsman en Hans Pool het fenomeen 'icoon' onderzoeken. In hoeverre worden krantenfoto's iconen en in hoeverre beïnvloeden oude iconen de fotografie? Vier wereldbekende foto's, winnaars van World Press Photo, passeerden de revue. Wat is het verhaal achter indrukwekkende foto's van de, in dit geval, indrukwekkende gebeurtenissen? En wat is het verhaal van de fotograaf? Vaak dat moment van geluk, een kwestie van op het goede moment op de juiste plek zijn en adequaat handelen. Adequaat voor een journalist-fotograaf denk je. De documentaire toonde onder andere het meestal onbekend gebleven verhaal van die fotograaf, als vervolg op het wereldbekend worden van de foto. Uiteindelijk liet het verhaal van de gebeurtenis toch de meeste indruk achter, ook al is het zo dat de fotobeelden in het geheugen gegrift blijven door het werk van de fotograaf. Tenslotte is er die wisselwerking tussen gebeurtenis, foto en de werkelijkheid die weer door een wereldberoemde foto gecreëerd wordt. De foto komt bijvoorbeeld met een onderschrift in de geschiedenisboekjes, en schrijft ook zo geschiedenis.

Foto-ontleding

In de middagpresentatie ging Hans Aarsman verder in op het verhaal van de foto zelf. Foto's vertellen verhalen, net als sprookjes. En net als sprookjes maken zij gebruik van een conflict, een dreiging. Wat vertelt de foto en welke dreiging brengt zij in beeld? Wie wil het verhaal van de foto wereldkundig maken? Wie heeft baat bij de publicatie? Aarsman is een goed verteller. Zijn vragen - hij stelde niets met zekerheid te weten en niets te kunnen bewijzen - werken ontvullend. Als een detective ontleeft hij de foto's, een klusje dat je enthousiaste leerlingen makkelijk op kunt geven, en bracht hij onthutsende details in beeld. De verhalen en analyses van Aarsman zijn elke donderdag te lezen in de kunstbijlage van de Volkskrant en zijn onlangs gebundeld tot een boek.

Literatuuronderzoek

De studenten Sanne van der Hagen en Sammy Frankenhuis sluiten de middagpresentatie af. Een verhaal dat wat mij betreft geen nieuwe of opvallende inzichten biedt. Een literatuuronderzoek, dat voorzover ik uit de presentatie kon opmaken, voornamelijk onderzoek in kaart brengt. In de workshop gaan zij dieper op het verhaal in, maar die heb ik helaas niet bijgewoond. In hun publicatie (zie de pagina 's 2 t/m 5) en op de website van SLO komt het verhaal wellicht beter uit de verf.

Workshops

Zowel de ochtend als de middag boden een workshopronde waarin de deelnemers keuzes maakten.

Tip lesmateriaal

De eerste hoofdstukken van *Het zijn net mensen* van Joris Luyendijk en de voorbeelden van *De Aarsman Collectie* zijn onderhoudend en goed te lezen met leerlingen uit de bovenbouw. De ontwapenende verteltrant van Joris Luyendijk is onthutsend en prikkelt in combinatie met de voorbeelden van Hans Aarsman tot vergelijkbare puzzeltochten. Zonder veel probleem kunt u als docent naar aanleiding van de voorbeelden opdrachten formuleren. De rebellerende jongere doet de rest. Met een beetje sturing van uw kant wordt rebellie een kritische houding.

's Ochtends maakte ik kennis met de Waagsociety die bij monde van Henk van Zeijts een verhelderend verhaal presenteerde over de mediawereld van jongeren. Een wereld die wij niet kennen. Deelnemers kregen de kans om op de presentatie te reageren en tot slot werden we 'lekker gemaakt', woorden van een deelnemer, met het project *Scratchworx*. In het project staat samenwerking van leerlingen centraal. Aan een interactieve mediazui produceren ze samen een eindproduct van foto's, geluid en bewegend materiaal. Nu nog als pilot voor een enkeling en hopelijk in de toekomst met subsidie voor meer leerlingen bereikbaar. *Expressie en Visuele geletterdheid* heette de workshop, maar hoe worden de jongeren visueel geletterd, vroeg een deelnemer zich af. Toch niet alleen door samen digitaal te knutselen?

Mediacoach

Ronde 2 maakte me enthousiast voor de opleidingsmediacoach van *Media Makers*, de nieuwe vari-

Foto: Marco Zocca (SLO)

Definitie **Mediawijs** volgens de Raad van Cultuur: 'Het leren hoe je bewust, kritisch en actief kunt bewegen in een fundamenteel gemedialiseerde wereld.'

Foto's: Marco Zocca (SLO)

ant van 'Reclame Rakkers'. *Media Makers* houdt zich bezig met de bewustwording van jongeren ten aanzien van reclame en inmiddels dus ook met het wapenen van jongeren tegen al het andere mediageweld. Is het wel de docent kunstvakken die de jongeren mediawijzer moeten maken en moeten we zelf eerst net zo mediawijz zijn als

de jongeren? vroeg hier een deelnemer zich af. Of moeten we anders mediawijz zijn en kunnen we met onze wijsheid en bagage tegenwicht, sturing en kader geven aan jongeren in onze mediamieke wereld? Mediacoach, dat zou ik wel willen worden. Toch werd de vraag van de workshopleider of zij zich zouden aanmelden door weinigen met een enthousiaste reactie beantwoord. Zijn we als docent overbelast of laten we ons ongemerkt toch prikkelen tot meer en beter weten?

Mediawijz

In de pauze vroegen sommige docenten zich af of zij nog ergens concreet zouden horen hoe ze de jongeren mediawijz kunnen maken. De herkenbare roep om praktische voorbeelden. Ik kan me voorstellen dat de kleurenwaaiertje aan voorbeelden en initiatieven de docent, juist met de handen aan het schoolbord, wanhopig maken.

Maar toch jammer dat we in het onderwijs vooral altijd pragmatisch zijn. Ik zou daar tegenover willen stellen: de vraag is niet hoe maken we de jongeren mediawijz, maar eerst hoe maken we onszelf mediawijz. Die concrete lessen verzinnen we zelf wel.

Vijf andere voorbeelden

Heeft u genoeg Karma gespaard om weg te geven bij cu2? Hebt u al een *Habbo-home* bij het *Habbo-hotel*? Of om bij ons vak te blijven: Staan uw foto's al bij *Flickr* of uw homevideo bij *YouTube*? Doet u met uw leerlingen mee op *Expose Your Talent*, *Make-a-Game* of bij *ThinkQuest*? Hadden de docenten die het geheel, creatief en consequent, in sms-taal geschreven opstel van de leerling afkeurden, gelijk?

Weet u waar dit allemaal over gaat, moet u het weten en wilt u het wel weten? ■

Waterval van kleur en klank

Saskia van der Linden

Alle zintuigen worden wakker geschud, al bij binnenkomst kriebelt de diepte van de ondergrondse archieven door je evenwichtsorganen. Hout, metaal, glas en beton in een oogstrelende detaillering vragen je aandacht. Even verder stopt je adem: in het atrium klatert het zonlicht door de kleurige ramen over de tribune. Adembenemende zichtlijnen doorkruisen het gebouw. Even later vult de presentatie, die elk uur op het grootste oprolbare filmdoek ter wereld wordt getoond, je oren, hoofd en maag: een waterval van kleur en klank dendert over je heen. In zachte knusse hoekjes geniet je stil van je eigen geschiedenis in beeld en geluid.

Ik moet dit herschrijven, het klinkt naar onze maatstaven te geëxalteerd, te lovend. Ik laat het staan. Ik kan er niets anders van maken. Er was kritiek, omdat ik eerder dit jaar schreef over 'iets dat nog niet bestaat', maar *Beeld en Geluid* bestaat al jaren. Voorheen konden docenten, leerlingen en studenten via *Academia* en *Teleblik* in duizenden uren radio- en televisiemateriaal raadplegen. Niet alleen het onderwijs kan dit materiaal raadplegen, voor niet-commerciële doeleinden mag het ook gebruikt worden! De waarde van deze bron kan naar mijn idee nooit te vaak onder de aandacht gebracht worden. De waarde die voor ckv en av zelfs van dubbel belang is: de inhoud én het medium zelf. En nu is er dan, op 1 december, de opening van het gebouw door onze eigen koningin. Alle redenen dus om nog een keer het karakter, het unieke en die waarde van *Beeld en Geluid* te beschrijven. Ditmaal uit eigen ervaring.

voor anderen dan de professioneel geïnteresseerden. Het nieuwe huis van *Beeld en Geluid* maakt het archief publiek toegankelijk. Immers door de collectie te tonen 'krijgt zij haar betekenis'. Vervolgens wil *Beeld en Geluid* naast deugdelijk conserveren en opslaan ook een monument vormen voor de makers van al dit audiovisuele materiaal. De waarde van het materiaal als cultureel erfgoed uitdragen door informatie en educatie, is het vierde, maar niet onbelangrijkste, doel. Die waarde kenmerkt zich op twee niveaus: het inhoudelijke belang van wát er te horen en te zien is, en, op metaniveau, de historische rol van de media. Het eerste media-instituut ter wereld dat al die functies op deze manier combineert, vormgegeven door Neutelings Riedijk Architecten en Studio Drupsteen, verwacht zo'n 150.000 bezoekers per jaar.

Het is geen museum, het is een *experience*. Bezoekers worden opnieuw ooggetuige van hun eigen geschiedenis en beleven deze op verschillende manieren. Vijftien

De ringen
Foto: Beeld en Geluid

Atrium (links onder)
Foto: Saskia van der Linden

Detaillering (rechts onder)
Foto: Beeld en Geluid

Meer ...

- Joris Luyendijk, *Het zijn net mensen*, beelden uit het Midden-Oosten, uitgeverij Podium, Amsterdam 2006.
- Platform Media-educatie: www.mediaeducatie.nl
- Mediawijsheid, de ontwikkeling naar nieuw burgerschap: www.cultuur.nl/files/pdf/advies/200507140938420.med-2005.02498-1.pdf
- Anneke Smelik e.a., *Geletterd kijken*, werken met beelden in de nieuwe onderbouw. SLO, Enschede, december 2005
- Looking for an Icon: te zien van 24 november tot 4 december Internationale Documentaire Festival Amsterdam (IDFA): www.foam.nl/index.php?pageld=230
- Hans Aarsman: elke donderdag De Aarsman Collectie in de kunstbijlage van de Volkskrant en gebundeld: *De Aarsman Collectie - NAI Uitgevers*, Rotterdam ISBN 90-5662-470-9; www.moorsmagazine.com/fotografie/aarsman.html
- Effecten onderzocht: het onderzoek van de twee studenten Van der Hagen en Frankenhuis wordt volgend voorjaar uitgegeven door SLO. Zie ook artikel *Nieuwe media en jongeren* in deze Kunstzone op de pagina's 2 t/m 5.
- Scratchworx' van Waagsociety: www.waag.org
- De opleiding mediacoach van Mediamakers: www.reklamerakkers.nl/index.php?Pageld=25 en www.reklamerakkers.nl
- Concrete leesvoorbeelden: www.slo.nl/vo/themas > Visuele geletterdheid